

RADOSŁAW KRAJNIAK, Kujawsko-Pomorskie Centrum Dziedzictwa w Toruniu
<https://orcid.org/0000-0002-7016-8859>
radekrajniak@gmail.com

**Rec. LESZEK ZYGNER, *BISKUP JAKUB Z KURDWANOWA
HERBU SYROKOMLA (ok. 1350-1425)***

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika,
Toruń 2020, ss. 405

Biografia biskupa płockiego Jakuba Kurdwanowskiego, napisana przez Leszka Zygnera, ukazała się nakładem Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika jako siódmy tom serii wydawniczej „Ecclesia Clerusque Temporibus Medii Aevi”. Recenzje wydawnicze, których fragmenty znalazły się na okładce książki, przygotowali profesorowie Waldemar Graczyk i Krzysztof Ożóg. Monografia składa się z czterech rozdziałów. Poprzedzają je polsko- i niemieckojęzyczny spis treści oraz wstęp. Całość zakończona jest zaś podsumowaniem, wykazem skrótów, bibliografią, streszczeniem w języku niemieckim oraz indeksami postaci historycznych i autorów.

We „Wstępie” (s. 9-20) Zygnier kompetentnie dokonuje przeglądu piśmiennictwa poświęconego nie tylko biskupowi Jakubowi, ale także innym członkom średniowiecznego episkopatu metropolii gnieźnieńskiej oraz obszarów sąsiednich. Jasno deklaruje także główny cel swoich badań, którym jest „całościowe ukazanie (w miarę stanu zachowanych źródeł) działalności kościelnej i politycznej biskupa Jakuba Kurdwanowskiego oraz uporządkowanie i ocena dotychczasowych badań w tym zakresie” (s. 14). Dokonuje też pełnego przeglądu bazy źródłowej, omawiając wykorzystane źródła rękopiśmienne (w tym także te zebrane poza Polską) i materiały źródłowe wydane drukiem. Prezentuje również strukturę recenzowanej pracy.

Pierwszy rozdział książki zatytułowany został „Droga do biskupstwa” (s. 21-64). Autor stara się w nim znaleźć odpowiedzi m.in. na pytania jak wyglądała droga Jakuba do biskupstwa płockiego i czy była to kariera modelowa dla duchownego działającego w tym okresie. Rozpoczyna swoje rozważania od przedstawienia pochodzenia i rodziny przyszłego ordynariusza płockiego. Zwraca tu m.in. uwagę na

wciąż pojawiające się w literaturze przedmiotu błędne wywodzenie Jakuba z Korzkwi. Dalej omawia pochodzenie społeczne duchownego, opisuje używane przez niego pieczęcie, nieco uwagi poświęca też rodowi Syrokomłów, z którego wywodził się Kurdwanowski, w tym naturalnie najbliższej rodzinie Jakuba. Następnie przygląda się jego wykształceniu i rozpoczętej przez niego pracy w Rocie Rzymskiej. Nie wyklucza, że przed odbytymi w Italii studiami zakończonymi uzyskaniem doktoratu dekretów, studiował on na uniwersytecie w Pradze. W dalszej kolejności autor przybliża karierę kościelną Jakuba przed objęciem biskupstwa płockiego. Tu wskazuje na jego pracę na dworze papieskim, gdzie w 1386 r. objął stanowisko audytora Roty Rzymskiej, a także na liczne otrzymywane przez niego w tym okresie prałatury i kanonie. Następnie Zygner skupia się na omówieniu zagadnienia objęcia przez Jakuba biskupstwa w Płocku oraz stosunku, jaki do tej nominacji mieli książęta mazowieccy oraz król Władysław Jagiełło. Ci pierwsi, a zwłaszcza Janusz I, był przeciwny jego papieskiej nominacji, zgodę królewską najpewniej zaś uzyskał, gdyż bez niej niemożliwe stałoby się objęcie biskupiego tronu w Płocku. Podsumowując rozdział autor podkreśla, że to właśnie zdobyte wykształcenie i praca w kurii rzymskiej najbardziej wpłynęły na karierę Kurdwanowskiego przed objęciem biskupstwa płockiego. Ważne w jego „drodze do biskupstwa” okazało się także poparcie współrodowców, a także pary królewskiej i osób z jej otoczenia.

W obszernym rozdziale drugim pt. „Pasterz i rządcą diecezji płockiej” (s. 65-212) Zygner zwraca uwagę na trudny moment, w którym przyszło obejmować Jakubowi biskupstwo płockie, którego część, jako zastaw, znajdowała się pod pieczę władz zakonu niemieckiego, a większość kościelnych dóbr okupował książę Janusz I. W dodatku wśród miejscowego kleru dochodziło do przypadków łamania prawa kościelnego, w tym nieprzestrzegania celibatu. W związku z powyższym, na kolejnych stronach rozdziału autor przedstawia m.in. realizację przez Jakuba Kurdwanowskiego programu odnowy kościoła płockiego. Bardzo skrupulatnie omawia jego działalność ustawodawczą, administracyjną, sądowniczą, duszpasterską oraz gospodarczą. Jak najdokładniej stara się także scharakteryzować najbliższe otoczenia biskupa oraz jego relacje z płocką kapitułą katedralną i innymi instytucjami kościelnymi, m.in. kolegium wikariuszy katedralnych i wspólnotami zakonnymi. Otrzymujemy w tym rozdziale obraz Jakuba jako świętego prawnika

i ustawodawcy otwartego na reformy, ale i duszpasterza nadającego chociażby odpusty, wystawiającego dokumenty erekcyjne dla nowych parafii, czy też obsadzającego beneficja parafialne. Gdy była taka potrzeba biskup Jakub upominał łamiących prawo duchownych, innym zaś razem bronił praw kleru diecezjalnego. Był w swych działaniach zarazem administratorem jak i sędzią, często osobiście przewodnicząc sądom kościelnym. Zarządzał poza tym dobrami biskupimi, często jednak musząc w tym zakresie uzyskiwać zgodę kapituły. Wiele lat poświęcił przy tym na odzyskanie utraconych przez poprzedników biskupich majątków i płynących z nich dochodów, a także właściwe w nich gospodarowanie. Jego pontyfikat wypełniały też liczne fundacje, głównie w katedrze płockiej. W wielu czynnościach był przy tym wspomagany, a niekiedy wyřęczany, przez licznych współpracowników tworzących otoczenie i dwór biskupi. Musiał również współpracować z płocką kapitułą katedralną, w której nie wszyscy członkowie popierali jednak prowadzoną przez niego politykę i próbowali, także na drodze buntu, przejąć kontrolę nad życiem kościelnym w biskupstwie płockim.

Trzeci rozdział książki, noszący tytuł „Działalność kościelna poza diecezją płocką” (s. 213-263), ma na celu pokazanie pozycji biskupa Jakuba w Kościele polskim i powszechnym. Rozpoczyna go podrozdział, w którym Zygnier przedstawia relacje Jakuba ze Stolicą Apostolską, w tym sprawę jego translacji na biskupstwo włocławskie. Następnie szczegółowo prezentuje jego postawę wobec soborów w Pizie i Konstancji, ze szczególnym naciskiem położonym na drugi z nich. W nim bowiem uczestniczył, choć nie należał do najaktywniejszych członków polskiej delegacji. Kolejnym zagadnieniem omówionym w ramach tego rozdziału jest udział Kurdwanowskiego w synodach prowincjonalnych zwoływanych przez metropolitę gnieźnieńskiego, w których ordynariusz płocki starał się aktywnie i w miarę możliwości osobiście uczestniczyć, co wcale nie było normą wśród członków polskiego episkopatu. W dalszej kolejności autor stara się omówić relacje łączące biskupa Jakuba z innymi biskupami diecezjalnymi, z którymi miał okazję spotykać się m.in. podczas zjazdów biskupich, zjazdów duchowieństwa i szlachty, przy okazji rozstrzygania różnych sporów, jak również podczas misji dyplomatycznych i w trakcie posiedzeń rady królewskiej.

Rozdział czwarty zatytułowany został „Polityk i dyplomata” (s. 265-315). W nim autor postanowił dokonać oceny działalności politycznej

i dyplomatycznej Kurdwanowskiego, przyglądając się w szczególności jego relacjom i służbie królowi Władysławowi Jagielle, a także stosunkom z książętami mazowieckimi oraz z sąsiadującym z diecezją płocką zakonem krzyżackim. Biskup Jakub współpracując blisko z królem polskim zdawał się uosabiać dążenia do jedności Mazowsza z Koroną, co z kolei ważyło na jego relacjach z elitą władzy na Mazowszu. W otoczeniu Jagiełły, co dość zrozumiale, specjalizował się w polityce krzyżackiej. Starał się, choć nie zawsze było to łatwe, zachowywać też poprawne stosunki z książętami mazowieckimi, niekiedy, jak w sprawach wojny z zakonem krzyżackim, zgodnie z nimi współpracując. Sytuacje te należały jednak do wyjątkowych i w większości przypadków stosunki te pozostawały dość napięte. Stosunkowo liczne kontakty utrzymywał też z władzami zakonu krzyżackiego, co w dużej mierze obrazuje m.in. obszerna korespondencja prowadzona przez biskupa Jakuba z wielkim mistrzem. Zygner słusznie podkreśla, że w przeciwieństwie do wielu innych dostojników Królestwa polskiego, biskup Jakub nie był z góry nastawiony negatywnie do Zakonu, a dzięki temu przez jego przedstawicieli był z pewnością szanowany.

Ostatnią, krótką, ale bardzo ważną częścią książki L. Zygnera jest „Podsumowanie (Sylwetka biskupa Jakuba)” (s. 317-324), w której autor niezwykle ciekawie przedstawia całościową sylwetkę ordynariusza płockiego, w sposób wyraźnie wykraczający poza proste streszczenie wyników badań zaprezentowanych we wcześniejszych rozdziałach.

W stosunku do recenzowanej pracy trudno zgłosić poważniejsze zastrzeżenia. Autor świetnie orientuje się w bazie źródłowej i zasadniczo zna literaturę przedmiotu, choć z pewnością nieco zaskakuje powołanie się na s. 52 (przy charakterystyce spraw, które w czasach pracy w Rocie Rzymskiej Kurdwanowskiego były rozpatrywane przed tym urzędem), na w pełni odtwórczy i nic nie wnoszący do dotychczasowego stanu wiedzy fragment książki Teresy Borawskiej i Henryka Rietza poświęconej Bernardowi Scultetiemu¹. Należy również zwrócić uwagę, że przywołując na s. 228 informacje na temat Jana Abeziera, Zygner powinien wskazać na najnowsze z poświęconych mu opracowań²,

¹ Zob. T. Borawska H. Rietz, *Z Kaszub do wiecznego miasta. Bernard Sculteti (ca 1450-1518), kurialista i przyjaciel Mikołaja Kopernika*, Toruń 2019, s. 43.

² Zob. R. Krajniak, *Abezier Johann (ok. 1375-1424), uczonec, dyplomata krzyżacki, uczestnik soboru w Konstancji, bp warmiński*, [w:] *Toruński słownik biograficzny*, pod red. Krzysztofa Mikulskiego, t. 7, Toruń 2014, s. 17-19.

a nie zachęcać czytelnika do sięgnięcia do mocno niepełnego biogramu autorstwa T. Borawskiej³.

Nieco gorzej wygląda natomiast przygotowanie książki od strony redakcyjnej i technicznej. W recenzowanej pracy natrafiamy bowiem na stosunkowo liczne potknięcia językowe⁴, przekręcone imiona i nazwiska autorów cytowanych prac⁵, czy też błędy w opisach bibliograficznych przywoływanej literatury przedmiotu⁶ i źródeł⁷. W bibliografii

³ Por T. B o r a w s k a, *Abezier Jan*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. Jan G u z o w s k i, Olsztyn 1996, s. 7.

⁴ Zob. s. 15 „...udziałowi w ruchu soborowych”; s. 32 „...zaszczepił na Mazowszu właśnie biskupa Jakub”; s. 80 „...kościół klasztornego w Czerwińska”; s. 82 „...ordynariuszowi”; s. 112 „...kościół Mariackiego w Gdański”; s. 113 „nowe mansjonarii katedralne”; s. 132 „...miał mu płacił”; s. 134 „...winna być uiszczani”; s. 138 „...żaden z biskupów płockim”; s. 171 „Jednym z ich”; s. 177, przypis 492 „...kanonicy gracjami”; s. 184 „...wybieranego w grona kapitulnego”, „...uzyskał od papieża pizańskiego”; s. 224 „...okresie już już ponad”; s. 229 „...otrzymanie zgodny królewskiej”; s. 253 „...tematem obrad synodalnych miał być udziału polskiej delegacji”; s. 281 „...że w podczas zjazdu”, s. 282 „...Andrzej Łaskarza”; s. 285 „...mówił o dobrowolny nawróceniu”; s. 289 „...Mikołajem Trąba”; s. 295-296 „...nie było inspirowany przez”; s. 301, przypis 155 „...z tytułem książęcy”; s. 305 „...toczącego się przez komisarzem”; s. 307 „...pomoc z walce z najazdem”.

⁵ Zob. s. 22, przypis 4 „Griewe” zamiast Grieme (podobnie w indeksie na s. 399); s. 24, przypis 13, s. 31, przypis 32, s. 33, przypis 43 oraz s. 34, przypis 46 „Szczaniecki” zamiast Szczaniecki (podobnie w bibliografii na s. 366 i indeksie na s. 404); s. 39, przypis 75 „K. Polackówna” zamiast H. Polackówna; s. 113, przypis 181 „F. Simson” zamiast P. Simson (podobnie w bibliografii na s. 364); s. 171, przypis 460 „Radziński” zamiast Radziński; s. 224, przypis 36 „A. Bieszk” zamiast K. Bieszk; s. 277, przypis 44 „J. Józwiak” zamiast S. Józwiak (podobnie w bibliografii na s. 349); s. 333 „Perzawowski” zamiast „Perzanowski”; s. 368 „M. Rachoń” zamiast „M. Rechowicz”; s. 373 „Griwe” zamiast „Grieme”.

⁶ Zob. s. 21, przypis 2 „Dokumenty królewskie i ich funkcje... i pierwszych Jagiellonów 1370-1440” zamiast „Dokumenty królewskie i ich funkcja... i pierwszych Jagiellonów 1370-1444”; s. 35, przypis 54 „Malbork 2011” zamiast „Malbork 2010”; s. 46, przypis 107 „aż do naszych dni włącznie” zamiast „aż do dni naszych”; s. 65, przypis 2 „synody diecezji płockiej” zamiast „synody płockie”; s. 66, przypis 4 i s. 67, przypis 10 „kapituły katedralnej w Płocku” zamiast „kapituły katedralnej płockiej”; s. 105, przypis 154 „statuty synodlane” zamiast „statuty synodalne” i „ubioru uchwonych” zamiast „ubioru duchownych”; s. 112, przypis 180 „Działalność synodalne” zamiast „Działalność synodalna”; s. 132, przypis 252 „krakowski kapituły” zamiast „krakowskiej kapituły” (podobnie na s. 351); s. 151, przypis 334 „organizacja i funkcjonowanie” zamiast „organizacja i funkcje”; s. 156, przypis 362 „RH 64 (1995)” zamiast „RH 61 (1995)”; s. 170, przypis 453 „Prażaci i kanonicy” zamiast „Prażaci i kanonicy”; s. 229, przypis 56 i s. 340 „Geburstag” zamiast „Geburtstag”; s. 251, przypis 157 „Mikołaj

nie zostały zarejestrowane poza tym wszystkie z wykorzystanych prac i wydawnictw źródłowych⁸. Zdarza się także, że autorstwo bądź współautorstwo niektórych książek przypisane zostało niewłaściwym osobom⁹. Uwagi należy zgłosić również do dwóch załączonych do

Trąb” zamiast „Mikołaj Trąba”; s. 252, przypis 160 oraz s. 348 „z lat 140-1435” zamiast „z lat 1420-1435”; s. 259, przypis 188 „Die Herschft” zamiast „Die Herrschaft”; s. 273, przypis 27 „136-1434” zamiast „1386-1434”; s. 288, przypisy 98-99 „Dwa dominikanie krakowscy” zamiast „Dwaj dominikanie krakowscy”; s. 336 „Hildesheim” zamiast „Hildesheim”; s. 339 „Dekrety „Haec Santa” zamiast „Dekrety Haec Sancta”; s. 340 „un die polnische” zamiast „und die polnische”; s. 342 „Capellai Papae” zamast „Capellani Papae”; s. 347 „Nominacje biskupów” zamiast „Nominacja biskupów”; s. 348 „mit besonder” zamiast „mit besonderer”; s. 349 „Andrzej Łaskarz, dyploma” zamiast „Andrzej Łaskarz, dyplomata”; s. 350 „währenddes” zamiast „während des”, „późnego średniowiecz” zamiast „późnego średniowiecza”; s. 351 „kapituły katedralnej krakowskiej” zamiast „krakowskiej kapituły katedralnej”; s. 358 „Mały Płock 2103” zamiast „Mały Płock 2013”; s. 363 „Jakubem z Kurdanowa” zamiast „Jakubem z Kurdwanowa”, „Paderborn” zamiast „Paderborn” (podobnie na s. 371); s. 368 „statutu wareckiego” zamiast „statutu warckiego”; s. 373 „ratitudo” zamiast „Gratitudo”.

⁷ Przywołując dokumenty pergaminowe z zasobu Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie-Dahlem, autor kilkakrotnie błędnie określa ów zbiór i zamiast „Pergamenturkunden” pisze „Urkundenbuch” (zob. s. 156, przypis 366; s. 172, przypis 474; s. 200, przypis 570), bądź Pergamenturkundenbuch” (zob. s. 137, przypis 275; s. 279, przypis 55; s. 280, przypis 57; s. 282, przypis 69; s. 290, przypis 107; s. 294, przypis 132), choć zdarza mu się też zastosować w swojej książce zapis poprawny (zob. s. 242, przypis 115 i 117). Drobne usterki można wychwycić też w opisach bibliograficznych źródeł drukowanych, zob. s. 33, przypis 43 „Kraków 1867” zamiast „Kraków 1865”; s. 45, przypis 106 „Acta Camere” zamiast „Acta Camerae”; s. 121, przypis 208 „Księga ziemska płońska 1400-1407” zamiast „Księga ziemska płońska 1400-1417”; s. 326 „seculi decimi quinti” zamiast „saeculi decimi quinti”; s. 331 „Monumenta Historica Universitatatis” zamiast „Monumenta Historica Universitatis”; s. 336 „res gestae Bohemicas” zamiast „res gestas Bohemicas”.

⁸ Brakuje tam cytowanych: na s. 11 artykułu T. Wojciechowskiego o episkopacie polskim w czasach Zbigniewa Oleśnickiego; na s. 45 biogramu autorstwa J. Kopca poświęconego Johannowi Borsnitzowi; na s. 54 książki S. Szczura o skarbowości papieskiej; na s. 57 wydawnictwa źródłowego pt. „Codex diplomaticus Silesiae”; na s. 66 książki J. Grabowskiego pt. „Poczet książąt i księżnych mazowieckich”; na s. 105 artykułu S. Konarskiej-Zimnickiej o polskich statutach synodalnych; na s. 107 książki S. Byliny na temat chrystianizacji wsi polskiej u schyłku średniowiecza; na s. 149 artykułu J. Grabowskiego o dokumentach i kancelarii biskupa plockiego Klemensa Pierzchały; na s. 153 biogramu autorstwa J. Wiśniewskiego poświęconego Gerhardowi Stolpmanowi.

⁹ Na s. 54 w przypisie 139 błędnie uznano za autora monografii o skarbowości papieskiej S. Srokę zamiast S. Szczura. Z kolei na s. 152 w przypisie 341 jako jeden

książki indeksów, w których pominięto zarówno niektóre z postaci historycznych¹⁰, jak i autorów bądź redaktorów cytowanych w książce publikacji¹¹. Łącznie wskazuje to na niezbyt dokładną korektę i redakcję recenzowanej monografii, co obciąża zarówno autora książki jak również Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Pomimo wskazanych wyżej uwag należy jednak jednoznacznie stwierdzić, że otrzymaliśmy bardzo dobrą i dojrzałą pracę. Warto przypomnieć też, że na pierwszych stronach monografii, autor poinformował czytelników, że od powstania pierwszej wersji pracy do momentu jej wydania drukiem minęło 20 lat (s. 20). Niezależnie od tego jakie były tego powody, sytuację tę wypada skomentować krótko: Na dobre książki warto czekać nawet tyle lat.

RADOSŁAW KRAJNIAK – doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, absolwent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Laureat Programu START Fundacji na rzecz Nauki Polskiej dla wybitnych młodych naukowców. Stypendysta Fundacji Lanckorońskich i Polskiej Misji Historycznej w Würzburgu. Realizował i realizuje indywidualne i zespołowe granty finansowane przez Narodowe Centrum Nauki, Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, oraz Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Autor kilkudziesięciu prac poświęconych głównie duchowieństwu średnio-wiecznemu.

z współautorów książki o wojnie Polski i Litwy z zakonem krzyżackim został błędnie zapisany K. Kopiński (faktycznie jest nim K. Kwiatkowski).

¹⁰ Brakuje wspomnianych: na s. 52 papieża Jana XXII; na s. 103 Jana Brańczucha; na s. 119, przypis 205 Rogali z Węgrzynowa i Wiganta Ciołka z Powsina; na s. 124 Jana z Samplawy; na s. 125 księdza Stanisława; na s. 141, przypis 289 legata papieskiego Opizona; na s. 142 Wszebora; na s. 151 rzekomego biskupa pomocniczego plockiego Jakuba. Poza tym Mroczek z Grąbca pojawia się na kartach książki więcej razy niż zostało to ujęte w indeksie na s. 391 (zob. s. 77-80, 101).

¹¹ W indeksie brakuje chociażby osób wspomnianych na: s. 12: A. Borek, S. Gawlas, P. Żmudzki; na s. 51, 54: F. E. Schneider; na s. 71: G. Ryś; na s. 86: B. A. Rodríguez, F. C. Rodríguez, A. Garcia y Garcia, R. I. Card. Castillo Lara; na s. 93: M. Saczyńska, E. Wólkiewicz; s. 95: Ae. Fridberg; s. 105: S. Konarska-Zimnicka; s. 114: J. T. Lubomirski; s. 164, 166: J. Vincke. Poza tym nie odnotowano, że D. Wróbel pojawia się też na s. 17.